

Peter Gundelach

Foreningerne og demokratiet

Beretninger om forfald og historier om penge er altid gode nyheder. Det har da også været på disse to områder foreningerne har fået betydelig omtale i de seneste år - ikke alene i samfundsvidenskabelige sammenhænge, men også i medierne. Forfaldshistorien drejer sig om at foreningernes interne demokrati smuldrer. Foreningerne forstener og bliver bureaukratiske og det medfører at befolkningens socialisering i demokratiske værdier forringes med alvorlige følger for demokratiet i samfundet som helhed til følge. Historien om penge drejer sig om, at foreningerne bliver fuldstændigt afhængige af offentlige midler. Derved mister de deres autonomi og de opsluges af staten, så de mister deres fæste i det civile samfund. Bag begge overskrifter ligger altså en dyb bekymring for det civile samfunds helbred.

Dette nummer af *Politica* redegør for diskussionen om udviklingen i det civile samfund med særligt henblik på foreningernes rolle. Udgangspunktet er en bestemmelse af det civile samfund, hvor Torben Hviid Nielsen ser tilbage på en meget omdiskuteret og citeret artikel han skrev i 1984. I artiklen, som indleder dette nummer, giver Torben Hviid Nielsen i lyset af de seneste diskussioner af det civile samfund et bud på i hvilken grad dette begreb stadig er centralt.

En omdiskuteret side af de seneste års udvikling er ønsket om at lade foreningerne og det civile samfund overtage opgaver, som ellers løses i offentligt regi, for eksempel inden for det sociale område. Her ser man muligheder for, at foreningerne gennem anderledes organisationsprincipper kan fungere bedre end de

offentlige systemer. Tilsvarende er der ønske om at lade lokalsamfundet spille en rolle ved løsning af sociale problemer. Dette nummer af *Politica* diskuterer foreningernes rolle i lyset af ændringerne i organisationsystemet med fokus på to niveauer: 1) relationen mellem foreningerne og det offentlige og 2) relationerne mellem foreningerne og medlemmerne.

I de skandinaviske lande har der altid været tætte bånd mellem foreninger og det offentlige. Selv skytteforeningerne i Estrup-tiden, der ellers fremhæves som noget af det mest oprørske, der kan findes, blev støttet af det offentlige. Foreningerne har altså sjældent været helt uafhængige af staten, men selv om der altid har været støtte og tætte kontakter mellem foreningerne og det offentlige er der sket væsentlige ændringer i udviklingen på dette område. Den mest markante ændring inden for de sidste ti år er støtten til foreningerne via tips- og lottomidler. Efter lottospillet lancering blev der i 1989/90 uddelt 487 millioner kr. og dette tal steg på en femårsperiode til 1.250 millioner kr. Heraf uddeles ca. 4/5 til visse foreninger. Denne kolossale stigning stiller naturligvis spørgsmålet om hvorvidt foreningerne kan opretholde deres højt besungne uafhængighed af det offentlige.

Bjarne Ibsens og Marius Ibsens artikler diskuterer dette spørgsmål. Det ligger lige for at tro, at de betydelige økonomiske midler har store interne konsekvenser for foreningerne og at det offentliges organisationsprincip, bureaukratiet, vil udstrække sig til foreningerne i form af øget opmærksomhed om formelle principper og bogholderi på bekostning af det frivillige engagement. Analyserne viser i-

midlertid, at der er stor variation i forholdet mellem det offentlige og foreningerne. Relationerne afhænger blandt andet af, hvilken sektor der er tale om, og hvilken form støttes gives i. Desuden er det ikke så meget pengene som sådan, der har betydning, men derimod karakteren af relationerne og de gensidige forventninger mellem foreninger og stat, som afgrænser foreningernes autonomi i forhold til staten. Dette lægger op til, at man skal foretage politiske snarere end økonomiske undersøgelser af forholdet mellem stat og forening, men i udgangspunktet er der altså ikke grundlag for meget pessimistiske vurderinger af foreningernes muligheder for engagement og samfundspåvirkning, selv om de modtager offentlig støtte.

En tilsvarende pessimistisk tone er anslået i forhold til foreningernes interne demokrati. Den følger delvis af diskussionen om pengene, fordi argumentet er, at foreningerne bliver mere interesseret i gode relationer til staten end i stærke og demokratiske procedurer indadtil. Historien er, at foreningerne forfalder som minidemokratier med foruroligende følger for det store demokrati. I den samfundsvidenskabelige debat tog denne diskussion for alvor fart med Robert Putnams undersøgelser af „social kapital“ i Italien. Her påviste han, at Norditalien klarer sig bedre fordi den sociale kapital, dvs. social tillid, normer om gensidighed og horisontale sociale netværk er stærkere i Norditalien end i Syditalien. I en senere analyse af USA hævder Putnam, at den sociale kapital er aftagende, og dermed at det amerikanske demokrati risikerer at blive udhulet. Denne forfaldshistorie bragte Putnam stærkt frem i de amerikanske medier. Uden direkte reference til Putnam kan man se den samme historie fortalt om foreningerne i Danmark. Centralt for Putnam står foreningerne og i

Peter Gundelach og Lars Torpes og Per Selle og Kirstin Strømsnes artikler bliver Putnams teori udsat for en nærmere granskning.

Analyserne viser, at der er betydelige teoretiske og empiriske brister ved Putnams argumentation. For det første er hans centrale begreb, social kapital, noget usikkert bestemt. For det andet er hans analyse af foreningerne problematisk. Selle og Strømsnes analyserer norske miljøorganisationer. De er eksempler på en type af foreninger, som er blevet mere almindelige i de seneste år, fordi deres medlemmer har en passiv rolle og primært deltager gennem at give bidrag til foreningen. Disse foreninger er derfor blevet kaldt for „checkhæfteforeninger“ og de er et af Putnams vigtigste eksempler på foreningssystemets forfald. Selle og Strømsnes viser imidlertid, at der i miljøorganisationerne skabes nye former for tilhørsforhold end det traditionelle medlemskab. I Gundelach og Torpes artikel argumenteres der for, at foreningerne kun er en del af en sociale kapital og at der er opstået nye fora for social kapital gennem demokratiseringen af familie, skole og arbejdsliv.

Dette peger i retning af et opgør med den traditionelle forståelse af foreningernes rolle både indadtil og udadtil. Den traditionelle forståelse af foreningerne er, at de er medlemsbaserede organisationer, der er uafhængige af staten. Sådan har det ganske vist aldrig været, men i såvel foreningernes selvforståelse som i den offentlige debat er det denne ideologi, som står centralt. Artiklerne i dette nummer af *Politica* viser, at der er behov for at bryde med dette romantiske billede og se på såvel foreningernes interne forhold som deres relationer til staten i et nyt perspektiv. Også selv om det har mindre nyhedsværdi i medierne end forfaldshistorierne.